

K. ABTS

Pater Damiaan

Een heilige in quarantaine

Mensen in quarantaine plaatsen omwille van een ziekte bestaat al heel lang. De bijbel spreekt er al over in het boek Leviticus als het gaat over melaatsen (Lev.13,45). Maar dichterbij ons kennen wij het levensverhaal van Jozef De Veuster ofwel Pater Damiaan (1840-1889). Vrijwillig is hij op 10 mei 1873 naar de melaatsenkolonie gegaan van Molokai. Molokai, één van de Hawaii-eilanden of Sandwich-eilanden, was een ideale plek om mensen die elders melaats waren geworden, onder quarantaine te plaatsen. Aan de ene kant konden de melaatsen niet weg omwille van de hoge kliffen van het vulkaangebergte (in het Hawaiaans de Pali). Aan de andere kant was er de Grote of Stille Oceaan. Dit eiland bracht dus een zeer drastisch isolement met zich mee voor alle melaatsen die hier onder dwang werden neergezet. Voor hen was het een definitieve scheiding van familieleden en vrienden.¹

Hoe was dit quarantaine-eiland er eigenlijk gekomen? Toen de paters van de Heilige Harten (ook Paters Picpussen genoemd) al verschillende katholieke missieposten bemanden op de Hawaii-eilanden, telden die eilanden ongeveer 60.000 inwoners. De inwoners werd er Kanakken genoemd. De eilandengroep was een onafhankelijk koninkrijk, maar de blanke inwijkelingen, vooral vanuit Amerika, hadden medebestuur opgeëist in de regering. Sinds 1840 had lepra op dit archipel zijn intrede gedaan. Vooral door deze besmettelijke huid- en zenuwziekte nam de bevolking jaar na jaar af. Daarom werd er door de regering een gezondheidscomité opgericht, waarvan een Amerikaan, Walter Gibson, de voorzitter werd. Onder zijn voorzitterschap meende het gezondheidscomité melaatsheid te kunnen uitroeien door de melaatsen streng af te zonderen. Deze quarantaine-strategie is er echter nooit in geslaagd de ziekte van lepra helemaal uit te bannen. Na Damiiaan's dood heeft men dan ook deze strategie verlaten en kwamen er gelukkig doeltreffende medicijnen. Maar voor die tijd was het trieste resultaat van de strenge quarantaine nog aan de orde: voor al wie op de boot

1 Over het leven van de heilige Pater Damiaan bestaat zeer veel literatuur. Voor het schrijven van dit artikel werd gebruik gemaakt van volgende bronnen: Gavan Daws, *Pater Damiaan, de heilige man van Molokai*, Lannoo-Tielt 1983. Pater Damiaan, *Brieven uit Molokai*, Unistad, Antwerpen 1989. Mag. Dr. J. Hermans, *Damiiaan, een heilige voor onze tijd*, Oegstgeest 1994. Lic. K. Abts, Pater Damiaan: de pastoor van Kalawao, in: *Emmaüs* 25 (1994), p.10-15.

Pater Damiaan met bewoners van de melaatsenkolonie op Molokai.

werd gezet naar Molokai, werd deze landtong hun graf. Of zoals een zieke Hawaiaan het verwoordde: “Maak je voor Molokai klaar als voor je begrafenis. Maak je testament. Zorg voor je kinderen. Druk de doornenkroon, in het Latijn de ‘corona (!) spinae’, tegen je voorhoofd.”

In verband met de quarantaine-wetgeving was er in het jaar 1873 in de gezondheidsraad van Honolulu beroering ontstaan. Het was nu 30 jaar geleden dat lepra eerder op een onopvallende manier op de Hawaii-eilanden was verschenen. Damiaan zelf had in de jaren 1860 al meegemaakt dat af en toe parochianen van zijn vorige missieposten naar Kalawao op Molokai gestuurd werden. De gezondheidsraad oordeelde nu dat men de ware gedaante van de ziekte had onderschat. Vanaf nu zou daarom aan de quarantaine streng de hand gehouden worden en de wetten zouden voortaan door de politie rigoureus worden toegepast. Dit bracht veel onrust mee bij de plaatselijke bevolking. Er kwam opstand. Een dokter die een melaatse onderzocht, werd beschoten. Mensen verborgen hun melaatse familieleden. Maar de dwang van bovenaf werd hierdoor alleen nog maar opgevoerd. In 1873 alleen al werden meer melaatsen naar Kalawao verscheept dan in de zeven jaren daarvoor dat de melaatsenkolonie bestond.

Precies in dat woelige jaar 1873, in de maand april, was Pater Damiaan aanwezig op de wijding van een nieuwe kerk te Wailuku, op het eiland Maui. Na de wijdingsplechtigheid sprak bisschop Maigret met de confraters van de heilige Harten over de vreselijke toestanden op Kalawao. Hun congregatie zou de katholieke gelovigen in dat

melaatsendorp toch niet verweesd mogen achter laten. De zieken hadden daar geen enkele vorm van geestelijke bijstand, geen eucharistie, zelfs geen laatste sacramenten. De bisschop wilde niemand verplichten, hij stelde zelfs voor dat verschillende paters in een beurtrol voor een bepaalde periode naar Molokai zouden gaan. Met dit voorstel gingen alle confraters akkoord, maar op het einde van het gesprek besliste de goddelijke voorzienigheid dat Pater Damiaan eerst zou gaan. Op 10 mei werd hij door zijn bisschop naar de melaatsenkolonie begeleid. De eerste nacht sliep hij tussen het ongedierte onder een Pandanus-boom en zestien jaar later zou hij onder diezelfde boom begraven worden.

Eenmaal in Kalawao heeft zelfs Pater Damiaan – ook al werd hij al snel de held van Molokai genoemd en is hij in 1995 door de kerk heilig verklaard - hard geworsteld met de strenge quarantaine-regels. In eerste instantie had hij het er zeer moeilijk mee dat hij lange tijd de enige priester was op het eiland. Hierbij speelde de eenzaamheid zeker een rol. Toen hij nog op het uitgestrekte eiland Kohala missionaris was, had Damiaan over die eenzaamheid geschreven aan zijn broer Pamfiel. Hij had hiervoor toen de woorden ‘droefgeestigheid’ en ‘zwaarmoedigheid’ in de mond genomen. Maar nu op Molokai sprak hij niet meer over eenzaamheid in termen van ‘droefgeestigheid’. Nu bestond zijn eenzaamheid hierin, dat hij, door afwezigheid van een medebroeder, in gewetensnood kwam het sacrament van de biecht niet regelmatig te kunnen ontvangen. Uit die gewetensnood, maar ook voor het welzijn van zijn melaatsen, heeft hij de letter van de quarantaine-regels meermalen overtreden. Aanvankelijk werd hem hiervoor nog niet veel in de weg gelegd. Hij kwam bijvoorbeeld met de stoomboot naar Honolulu, sprak met zijn oversten en ging te biechten. Zelfs voer hij soms naar andere eilanden om daar te gaan prediken zodat hij giften kon meebrengen voor Molokai. Dit soort ‘uitstappen’, wel te verstaan om religieuze redenen en voor het welzijn van zijn melaatsen, moeten Damiaan voorlopig nog het gevoel gegeven hebben dat hij niet helemaal opgesloten zat op het eiland van de dood. Maar langzamerhand zou aan dit alles een einde komen. En telkens als hij iets van zijn vrijheid moest prijs geven, kwam er innerlijk of uiterlijk verzet.

Reeds in september 1873 deed zich het volgende voor. Pater Provinciaal van de missie was op reis tussen de eilanden, en zijn schip deed de melaatsenkolonie aan om vee te ontschepen. De provinciaal wilde wel aan land gaan om Damiaan de kans te geven zijn biecht te spreken, maar de kapitein verbood het hem. Voor uitzonderlijke situaties dan maar uitzonderlijke oplossingen, dacht Damiaan. Vanuit een roeiboort schreeuwde hij zijn zondebelijdenis uit naar zijn provinciaal, die vanop op het dek van het schip de absolutie gaf. Tijdens dit beroemd geworden ‘biechtgesprek’ kon Damiaan alleen wat privacy bewerken door de Franse taal te hanteren.

Enkele weken later moest een andere confrater op het gezonde deel van het eiland zijn, om een Franse zeeman te bezoeken die daar leefde. Van de gelegenheid maakte hij gebruik om over de Pali te klimmen en Damiaan te bezoeken, de priester-gevangene. Hij deed dit midden in de nacht, want hij wilde niet dat iemand het te weten kwam. Maar hij vond toch dat in dit geval de wet Gods boven die van de gezondheidsraad stond. Toch kwam de Sheriff van Molokai het te weten. Op aanstoken van de protestanten, die het moeilijk konden verkroppen dat een katholiek priester bijna heel de pastoraal op het eiland in handen kreeg, rapporteerde de Sheriff deze zaak aan de gezondheidsraad. Over dit incident werd op hoog niveau gesproken en uiteindelijk besliste de minister van binnenlandse zaken dat bedienaars van de godsdienst, voor de uitoefening van hun ambt, het eiland mochten betreden, als ze daarvoor tenminste de toestemming hadden van de gezondheidsraad. Zo verwierven de missionarissen in die periode ongeveer hetzelfde statuut als de gezondheidswerkers.

Een tijd later werd Damiaans vrijheid om zich te verplaatsen beperkt uit onverwachte hoek. De Nederlandse pater André Burgerman, die op het eiland Tahiti met melaatsheid in aanraking zou geweest zijn, werd op zijn eigen verzoek benoemd op Molokai. De bedoeling was dat deze priester het dorp Kalaupapa zou bedienen, en dat Damiaan pastoor zou blijven van het melaatsendorp Kalawao. Pater Damiaan moest echter eerst voor hem nog een kerkje bouwen op Kalaupapa, terwijl de nieuwe pater André tijdelijk de dienst op Kalawao zou verzekeren. Dit bracht met zich mee dat Damiaan nu een confrater op het eiland had om het sacrament van de vergeving te ontvangen. De gewetensnood om hiervoor bijvoorbeeld nog naar Honolulu te varen, hield op te bestaan. Hij moest dus meer 'thuis' blijven. Maar de aanwezigheid van Pater André op Molokai was noch voor hemzelf, noch voor pater Damiaan een succes te noemen. Of hij melaats geweest was of niet, in ieder geval zou Pater André in 1880 zowel Molokai en later ook de congregatie verlaten.

Een jaar later kwam een ander pater van de heilige Harten naar Molokai: de Fransman Albert Montiton. Deze missionaris had op zijn vorige missiepost ook een soort ziekte opgelopen, waarvan men niet wist of het melaatsheid was. De samenwerking met deze pater Albert verliep ook nu vaak heel stroef, maar Damiaan was toch blij met zijn aanwezigheid en hij wilde zijn gezelschap zeker niet missen. Ondertussen was Pater Damiaan immers melaats² geworden en door

2 Dat Pater Damiaan tussen al die melaatsen meer dan tien jaar gezond is gebleven (terwijl hij zeker geen distantie-regels onderhield, weinig zijn handen met water waste om het te sparen als drinkwater voor de melaatsen, heilige communie gaf op de tong, in alle hutten naar binnenging terwijl de dokter medicijnen aan de deur afzette...) heeft in die tijd aanleiding gegeven om in verschillende kranten het nut van de quarantaine en de besmettelijkheid van lepra ter discussie te stellen. In een brief van 18 januari 1883 was de reactie van Pater Damiaan hierop: "Deze heren oordelen slechts naar de buitenkant en begrijpen niet dat God special

zijn fysieke conditie had hij Pater Albert echt nodig om alle inwoners van Molokai te kunnen verzekeren van de aanwezigheid van een priester. Het zielenheil van zijn zieke en stervende parochianen mocht hij toch niet in gevaar brengen! Met veel nadruk vroeg Damiaan daarom aan de nieuwe bisschop Koeckman pater Albert te overtuigen op Molokai te blijven. Helaas baatte zijn onbescheiden aandringen niet. Het viel Damiaan heel zwaar, maar met lede ogen moest hij aanzien dat Pater Albert in het jaar 1885 zijn koffers pakte en vertrok.

De periode hierna onderging pater Damiaan de meest pijnlijke quarantaine. Het was nu overal bekend geworden dat hij melaats was. Met zekerheid werd hierover geschreven niet alleen in de plaatselijke 'Gazetten' op Hawaï, maar ook breder in de kranten van Amerika en Europa. Als gevolg hiervan werden zijn oversten voorzichtig, bang en streng, zodat ze Damiaan verboden het eiland nog te verlaten. Dit zat de zieke Pater Damiaan heel hoog, vooral omdat hij wel van de regering, maar niet van zijn oversten de toelating kreeg naar Honolulu te gaan om daar een dokter te zien en een nieuwe behandeling uit te proberen. Hierover schrijft Pater Damiaan op 30 december 1885 aan zijn bisschop:

“Ik mopper een beetje tegen de wat tirannieke manier waarop mijn goeie pater overste me hier wil opsluiten. Zolang m'n gezondheid het toelaat en de regering er niet tegen is, waarom zouden mijn oversten me dan niet toestaan om me vrij te bewegen als dat nodig is? “ Op 8 februari 1885 krijgt Pater Damiaan van zijn overste hierop het volgende antwoord: “Als u naar Kakaako gaat (district van Honolulu waar een melaatsenziekenhuis werd gerund door religieuzen) moet u meteen naar de kapel van de melaatsen gaan zonder mis te lezen; want noch pater Clément noch ondergetekende (de overste) zullen erin toestemmen mis te lezen met dezelfde kelk en dezelfde gewaden die u gebruikt, en de zusters zullen uit uw handen niet de heilige Communie willen ontvangen. Als u op uw stuk blijft staan, beste pater, zou dat voor ons het bewijs zijn dat u geen tact noch liefde hebt voor uw naasten en dat u alleen naar uzelf kijkt. Er is teveel egoïsme bij en ik hoop dat al die gevoelens niet in uw hart leven of in uw hoofd”.

Dit antwoord was een formeel verbod aan pater Damiaan om naar Honolulu te komen. De manier waarop dat aan Pater Damiaan duidelijk werd gemaakt, heeft hem een hele periode dwars gezeten. Eind 1886 schreef hij bijvoorbeeld nog aan zijn Generale Overste: “Zonder gezelschap van confraters van onze dierbare congregatie te leven, is moeilijker te verdragen dan lepra”. Inderdaad: meer dan de helft van zijn

zorgt voor hen die zich in zijn naam aan de dienst van de ongelukkigen wijden. Wat mij betreft, sinds mijn komst naar de melaatsenkolonie heb ik mijn gezondheid toevertrouwd aan Onze Heer, aan zijn Heilige Moeder en aan Sint-Jozef. Het is hun zaak mij te sparen voor deze verschrikkelijke ziekte, wat ze tot nu toe gedaan hebben.”

periode op Molokai had Damiaan zonder medebroeder een goede Herder geweest voor de meest verlatenen. En toen de ‘vreselijke ziekte’ hem nog minder bewegingsvrijheid had gegeven, schreef hij op 16 november 1887, slechts zeventien maanden voor zijn dood: “Ik ben nog steeds de enige priester op Molokai”.

We merken dus dat ‘in quarantaine leven’ en wat daarbij komt aan sociale conflicten, ook de gemoedsrust van de heilige Pater Damiaan flink heeft door elkaar geschud. In onze coronacrisis was het niet anders. Ook bij ons werd soms de vraag gesteld: de angst, de eenzaamheid en de afzondering, kortom de psychologische gevolgen van de quarantaine, zouden die op lange termijn niet erger kunnen zijn dan de ziekte zelf? De omstandigheden en de tijd waarin wij nu leven zijn weliswaar totaal anders. In de quarantaine van de coronacrisis mochten wij wel naar de dokter en indien nodig naar het ziekenhuis. En wij konden op verschillende manieren ook de H. Mis volgen, op Radio en TV, of op internet via livestream. Maar begonnen sommigen onder ons ook niet te lijden aan het fysiek moeten missen van de H. Eucharistie en de andere sacramenten? Doopsels, vormsels en huwelijken, en ja ook de paasbiecht, moesten worden uitgesteld. Konden wij vermoeden dat wij ooit in afzondering van elkaar de Goede Week en Pasen zouden moeten vieren? Voor zulke toestanden geldt zeker ook nu nog het spreekwoord: “Een christen alleen, is een christen in levensgevaar”.

De quarantaine heeft dus, naast economische, sociale en andere gevolgen, ook gevolgen voor ons geloofsleven en onze band met God. Daarom zou de voorspraak van de heilige Pater Damiaan van pas kunnen komen opdat de gevolgen van de quarantaine in de coronacrisis niet nefast zouden worden voor ons persoonlijk geloofsleven en voor het kerkelijk leven in het algemeen. Misschien moeten we enerzijds blijven beseffen dat quarantaine is afgeleid van het Franse ‘quaranté’, dus hebben wij dit jaar een echte Bijbelse veertigdagentijd gekend. Zo’n vastentijd in quarantaine kan daarom zuiverend en louterend zijn. Maar anderzijds blijft een quarantaine, een veertigdagentijd, niet minder, maar ook niet meer dan een voorbereidingstijd op het feest van Jezus’ opstanding uit de dood, het hoogfeest van Pasen. Moge het daarom ook nu echt Pasen worden, niet alleen voor ons die de quarantaineperiode hebben ondergaan, maar vooral voor hen die aan het coronavirus zijn overleden.

Lic. K. Abts is priester van het aartsbisdom Mechelen-Brussel. Gedurende 11 jaar was hij parochiepriester in Tremelo, het geboortedorp van Pater Damiaan. Op dit ogenblik is hij pastoor in de parochiezone van de gemeente Sint-Katelijne-Waver.